

inom kyrkan och apostlarnas roll, diskuteras i stort sett genom hela boken och varje kapitel avslutas med frågor som syftar till att läsaren (ensam eller i grupp) själv ska reflektera över sin erfarenhet av trosgemenskapen.

Det märks att författaren själv har brottats med texterna under många år och att han också har en större detaljkännedom om ämnet än vad som fick plats i denna bok. Samtidigt kan det också leda till att boken stundtals kan ge intryck av att vara något dåligt strukturerad. Att nödvändigtvis behandla alla texterna i gängse kronologisk ordning leder till upprepande av samma frågor. De medföljande diskussionsfrågorna kanske inte alltid verkar så intressanta eller djuplodande, men kan trots det säkert tjäna som en avstamp för vidare diskussion. Avsaknaden av referenser till Hebreerbrevet kan tyckas lite märkligt. Hebreerbrevet är ju en viktig bakgrund till idén om ett liturgiskt prästerskap. Collins nämner heller inget om Jakobsbrevets judisk-kristna församling. Själv hade jag förmånen att höra boken i föreläsningssform hösten 2002. De många extra utvecklingarna med målände exempel som vi fick del av (en del fullständigt dråpliga!) saknas tyvärr i denna skriftliga framställning. Trots det kan man forfarande nästan höra professor Collins, ivrig att få oss att förstå kyrkans rötter och nästan vädjande till oss att inte låta nöja oss med en enda bild av kyrkan. Boken rekommenderas varmt som en inledning till var och en som önskar syssla mer systematiskt med ecklesiologi i vår tid. På så vis tjänar denna framställning till att påminna läsaren om att det finns rum för mer än en ecklesiologi också idag.

Tobias Unnerstål

Ann Heberlein: *Den sexuella människan. Etiska perspektiv*. 179 sid. Studentlitteratur, Lund 2004.

Det är ovanligt i Sverige att teologiska etiker presenterar en normativ etik över ett aktuellt etiskt problemområde. Det är därför överraskande och spännande att Ann Heberlein gett sig i kast med uppgiften att normativt diskutera nutida sexual- och samlevnadsmoral. I *Den sexuella människan* redogörs visserligen för en del olika uppfattningar och teorier om människans väsen och sexualitet, men urvalet är eklektiskt snarare än systematiskt. Det fungerar främst som pusselbitar med vars hjälp Heberlein bygger upp sitt ställningstagande. Författaren är påläst, argumenterar väl och redovisar ärligt att hon driver en egen linje utan att för den skull göra anspråk på att sitta inne med det rätta svaret. Det omedelbara intrycket är att Heberlein åstadkommit en intressant och angelägen reflektion

över ett synnerligen aktuellt problemområde. Till bokens verkliga styrka hör att sexualitet och samlevnadsfrågorna på ett självklart sätt diskuteras också ur ett makt- och könsperspektiv.

Heberlein inleder med att lägga en antropologisk plattform för de fortsatta resonemangen. Vad är det att vara människa? Vad är kön? Och inte minst viktigt, eftersom människan antas vara en relationell varelse, ställs frågor om makt och relationer. Relationer kan vara antingen symmetriska, dvs. jämbördiga och frivilliga, eller asymmetriska, dvs. manipulativa så att den ena parten kontrollerar och manipulerar den andre i egna syften.

Därefter diskuteras i tur och ordning sexualitet och sexualitetens funktion (kap. 2), samlevnad — äktenskap, partnerskap, skilsmässa (kap. 3), att bli förälder eller inte, vilket inkluderar frågor om assisterad befruktning, abort, adoption och homosexuella föräldrar (kap. 4), och slutligen sexuellt våld (kap. 5).

Framställningen i varje kapitel präglas av bredd och oräddhet. Diskussionen förs ur en rad olika perspektiv och jag uppskattar särskilt att författaren månar sig om att skriva fram sexualiteten (och allt som hör den till) som en historiskt betingad del av det mänskliga livet. Förändrade värderingar har påverkat, och påverkas av, förändrad kunskap och förändrad lagstiftning. Kulturella skillnader påverkar vår moral. Det är sexualetiken inom kristendomen och islam som står i centrum för framställningen. Att kristendomen fokuseras är naturligt eftersom den i så hög grad format västerländsk sexualetik. Valet av islam motiveras av att islam idag utgör den största invandrarreligionen i Sverige. Framställningen av muslimsk tradition känns ibland väl rapsodisk, men fungerar på det hela taget väl. Likheter mellan de två religionernas syn på kön och kvinnlig sexualitet är bitvis påfallande. Det explicita valet att diskutera sexualetik inom islam möjliggör dessutom för författaren att på ett sakligt sätt ta upp frågor om hedersrelaterat våld mot kvinnor och «invandrades kvinnosyn».

Att sådana ämnen behandlas bidrar till att jag också uppfattar framställningen som tabubefriad. Intet mänskligt tycks främmande. Homosexualitet diskuteras på samma sakliga sätt som heterosexualitet. Kvinnors lust får lika stort utrymme som mäns. Skilsmäsoetik är lika viktigt som samlevnadsetik. Aborträtten försvaras, men inte genom förenklade antaganden om när fostret blir mänskligt eller förnekanden av fostrets människovärde. Pornografi, prostitution och våldtäkt sätts in i ett könsmaktperspektiv.

Till allt detta goda kommer att Heberleins text är välskriven. Skönlitterära framställningar används ofta och på ett kreativt sätt som exempel utifrån vilka den etiska diskussionen kan föras. Framställningen flyter lätt och som läsare känner jag mig både tillta-

lad och engagerad. Som recensent har jag emellertid svårigheter med att genrestämna boken. Att jag ombetts skriva en recension i STK gör att jag tar mig an läsningen med en förväntan om att möta ett «vetenskapligt arbete». Att boken utkommit på Studentlitteratur gör att jag förväntar mig en mer systematisk genomgång av olika teorier om människan, kön, etik osv. Vad jag möter är något annat. Texten är inte ovetenskaplig, tvärt om. Heberlein bygger sin etik på grundval av forskning inom många olika områden (teologi, sociologi, historia, biologi, medicin osv.). De olika teorierna redovisas emellertid endast styckevis och utsätts inte för någon kritisk granskning. Vid några tillfällen präglas framställningen mer av tyckande än av argumentation. Och ibland, när ansats ändå görs att redovisa olika etiska modeller och vilka ställningstaganden de kan leda till i en konkret fråga (som t.ex. i resonemanget om argument för eller emot legal prostitution s. 159 ff.), går det alldeles för fort. Likaså när författaren på s. 108 slår fast att det «enda rimliga måste vara att beteckna sammansmältningen av äggcellens och sädescellens respektive kromosomuppsättningar som livets början». Det är måhända en rimlig uppfattning. Men jag har inte övertygats om det utifrån det korta resonemang som föregår påståendet.

Så vad är det då jag läser och känner sådan glädje och entusiasm över? Jag tror jag läser ett efterlängtat och kunnigt inlägg i en etikdebatt som inte förs, men borde föras i samhället och som borde föras bl.a. med hjälp av fackteologers kompetens. Med tanke på den sexuella exploatering som präglar vår kultur, det ökade sexuella våldet och de hedersrelaterade brotten är det glädjande att en teolog tagit sin kompetens på allvar och ställt den i människors tjänst. Som ett exempel på en sexual- och samlevnadsetik fungerar boken utmärkt både som kurslitteratur och som utgångspunkt för samtal och reflektion i mer informella sammanhang. Anne Heberleins inlägg förtjänar nu ett lika genomarbetat svar från andra etiker och moralfilosofer, religiösa och kyrkliga företrädare, samhällsdebattörer osv. för att medvetandegöra behovet av personliga ställningstaganden och ansvar för ett av livets mest genomgripande sidor.

Anne-Louise Eriksson

Religion in Geschichte und Gegenwart: Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft. Vierte, völlig neu bearb. Aufl., herausgeg. von H.D. Betz, D.S. Browning, B. Janowski, E. Jüngel. Band 5: L–M. lxxvi + 852 sid. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck), 2002.

Det femte bandet av fjärde upplagan av *Religion in Geschichte und Gegenwart* tar upp två bokstäver, L och M. Som vanligt finner man en mängd artiklar kring centrala och mer ovanliga ämnen (t.ex. en spalt om «Multinationale Konzerne») liksom historiska och samtida ämnen. Det finns även en välkommen bredd vad gäller olika religioner: under uppslagsordet «Mystik» som omfattar trettioen spalter kan man läsa om kristen, judisk, islamisk, hinduistisk och taoistisk mystik ur mer synkrona perspektiv, men även följa dess historiska utveckling i den kristna kyrkan och dessutom få ett religionsvetenskapligt perspektiv. Likaså begränsar sig uppslagsordet «Mönchtum» (tjugofem spalter) inte endast till inomkristna perspektiv. En sådan bredd på perspektiven gör inte bara RGG användbart för den som har behov att någorlunda snabbt (det finns trots allt en hel del att läsa) sätta sig in i en viss fråga utan speglar också en synlig trend inom samtida teologi och religionsvetenskap, nämligen att bli allt mer medveten om sitt eget religiösa, samhällseliga och kulturella sammanhang men också att det finns en utmaning i att försöka förstå det som ligger utanför de egna sammanhangen. Enligt min bedömning efter att ha använt lexikonets publicerade delar under sex år står sig RGG mycket väl i den mångreligiösa och mångkulturella utmaningen för teologi och religionsvetenskap i vår tid, utan att för den skull glömma bort de systematisk-teologiska och historiska insikterna.

Jag har i mina recensioner av de separata banden nämnt något om förekomsten av enskilda artiklar om svenska teologer, inte för att detta är det viktigaste kriteriet för ett fullgott teologiskt uppslagsverk, utan för att det kan vara av särskilt intresse för svensk teologi och säger något om hur den värderas internationellt. I band fem finner man emellertid inga enskilda artiklar om svenska teologer — om inte Lars Levi Laestadius skall räknas dit — men däremot en kort redogörelse för den teologiska fakulteten i Lunds historia. Här finner vi några av de mer kända svenska 1800-talsteologerna presenterade. Uppslagsordet «Lund» nämner också något om staden och ärkebiskopssätet och är författat av Ingun Montgomery, professor vid Universitetet i Oslo. Däremot har tre svenska författare bevärdigats egna artiklar: Pär Lagerkvist, Selma Lagerlöf och Astrid Lindgren. Naturligtvis hittar vi också en kort men god sammanfattning av Knud E. Løgstrups religionsfilosofi av Svend Andersen från Århus.

Under bokstäverna L och M förväntar man sig större artiklar både om Martin Luther (fyrtiotvå spalter) och Philipp Melancthon (tio spalter). Men låt mig i stället för att fördjupa mig i dessa nämna något om ett så teologiskt centralt ämne som kärlek. Uppslagsordet «Liebe» omfattar fjorton och en halv spalt,